

פרק 2 – חודשיים של משבר

אביב 1967 התאפיין במשבר מסלים והולך במזרח התיכון. זה שנים, מאז שנות ה-50, שרר אי-שקט לאורך גבול סוריה-ישראל, שם אירעו לפחות 14 חדירות סוריות אלימות לתוך ישראל. תגובות ותגובות-נגד הסלימו מחילופי אש רבים לקרבות טנקים וארטילריה. הצהרות ישראליות תקיפות ואזהרות מפני פעולות גמול נוספות של צה"ל נגד סוריה החריפו את האווירה.¹

7 באפריל: תקיפת "ליברטי" מינוס 62 יום

בהמשך לתקריות קודמות שאירעו במהלך העימות בין ישראל וסוריה סביב נחישותה של ישראל על זכותה לעבד שטחים באזורים המפורזים הנושקים לגבול, הגיבו הסורים בהפגזה כאשר טרקטוריסט ישראלי החל לחרוש בתוך האזור המפורז הצפוני. צה"ל השיב באש, תחילה מהקרע ואחר כך בתקיפות של חיל האוויר על עמדות תותחים סוריות. כעבור זמן קצר נצפו מיגים סוריים טסים לכיוון האזור המפורז. חיל האוויר הזניק מטוסים ובסופו של אותו אחר צהריים הופלו בשני קרבות אוויר נפרדים, 6 מטוסי קרב סוריים מדגם מיג. להשפלת הסורים, נפלו כמה מיגים בעיבורי דמשק. כל מטוסי חיל האוויר שבו בשלום לבסיסם.²

2 במאי: התקיפה מינוס 36 יום

"ליברטי" יצאה מנמל הבית שלה בנורפולק, וירג'יניה, למשימה בת 4 חודשים מול חופי אפריקה.³

13 במאי: התקיפה מינוס 26 יום

הסובייטים דיווחו לממשלת סוריה, כי ישראל מרכזת עשר או אחת-עשרה חטיבות לאורך הגבול בהכנה להתקפה.⁴ למעשה היו באזור רק 125 חיילים ישראליים. הסובייטים מסרו מידע שקרי זה גם למצרים. הישראלים הציעו לסובייטים, באמצעות הנספח הצבאי הסובייטי בתל אביב, לבקר באזור הגבול הישראלי-סורי ולעמוד על המצב שם במו עיניהם, אך הצעות אלה נדחו. עד היום תוהים חוקרים האומנם האמינו הסובייטים למהימנות המידע שניפקו על ההיערכות בצפון, או שמא שיקרו בידועים.

מדוע נזקקו הסובייטים לדיסאינפורמציה? זאת עדיין תעלומה. הרמטכ"ל המצרי גנרל מוחמד פאוזי לא האמין להם. פקידי אמריקנים אמרו למצרים, כי הדיווח הסובייטי אינו נכון, ואף שעמדו לרשותם אמצעים לאימות עצמאי, דומה כי המצרים לא היו מעוניינים באימות. ייתכן כי זאת הוכחה לנכונות גירסתם של היסטוריונים אחדים, כי מנהיג מצרים גמאל עבדול נאצר לא האמין בעצמו לדיווח הסובייטי אבל שיחק משחק של הליכה-על-הסף.⁵ למרבה אסונו, דירדרה הערכתו הלקויה את הסף הזה אל מלחמה בלתי צפויה ובלתי רצויה.

במאי 1967 התמודד נאצר עם מנה גדושה של צרות משל עצמו. בנוסף לבעיות חמורות מבית, הועסקו גייסותיו הטובים ביותר במלחמת אזרחים ממושכת בתימן הרחוקה. טנקים מצריים הוצבו בבגדד כדי למנוע התפרעויות בעוד הצבא העיראקי לוחם בכורדים.⁶ תוך כדי לוחמה מילולית וחתירות הדדיות בין מדינות ערביות "מתקדמות" או מהפכניות בהנהגת מצרים, ובין מדינות ערביות שמרניות, תקפו ירדן וסעודיה את הנשיא נאצר מדי יום בכל התקשורת הערביים, והאשימוהו ברכרוכיות בתחום הלחימה בישראל ובהסתפקות במלל תוקפני.⁷

ללא כל קשר עם אמיתות המידע לגבי התכונה הישראלית מול סוריה, נקטה ממשלת מצרים עמדה ברורה: יש ריכוז של גייסות ישראלים ליד הגבול הסורי ומצרים עומדת להפגין את מנהיגותה בעולם הערבי ולעמוד לימין סוריה, מדינת האחות שלה.

14 במאי: התקיפה מינוס 25 יום

פילדמרשל עבד אל-חכים עאמר פקד על גייסות מצריים להיכנס לסיני והעמיד את הכוחות המזוינים של מצרים בכוננות מלאה.⁸ כוחות מצריים צעדו במופגן בקהיר ב-14 במאי בדרכם לסיני, ולפחות אוגדה מצרית משורינת אחת חצתה את תעלת סואץ ב-15 בחודש. ב-14 במאי נפגש תת-מזכ"ל האו"ם ראלף באנץ' עם נציג ישראל באו"ם גדעון רפאל, שציין כי "ברצונו להדגיש כי אין כל ריכוז של כוחות ישראלים בגבול הסורי", וכי "אין למישהו סיבה כלשהי לחשוש מפעולה צבאית ישראלית כל עוד הצד האחר לא עושה זאת."⁹

16 במאי: התקיפה מינוס 23 יום

במכתב ששיגר למייג'ור-גנרל ההודי אינדר ריקיה, מפקד כוח החירום של האו"ם (UNEF), דרש הגנרל המצרי מוחמד פאוזי לפנות את כוח האו"ם, שהוצב ברצועת עזה מאז מבצע סיני ב-1956. המכתב הועבר למזכ"ל האו"ם או טאנט, שביקש הבהרות.

17 במאי: התקיפה מינוס 22 יום

כוחות מצריים הגיעו לאל-סבחה ולאל-עמר, שם חנו יחידות כוח החירום של האו"ם ליד גבול סיני-ישראל. או טאנט הודיע בכתב לנציג המצרי באו"ם, מוחמד עוואד אל-קוני, כי באחרונה אובחנו תנועות כלשהן של כוחות ישראלים או ריכוזי צבא ישראלי, שעלולים להדאיג את מצרים.¹⁰

18 במאי: התקיפה מינוס 21 יום

בצהרי יום זה הודיעה ממשלת מצרים למזכ"ל האו"ם, כי החליטה "לשים קץ לנוכחות כוח החירום של האו"ם בתחומי הרפובליקה הערבית המאוחדת וברצועת עזה."¹¹

19 במאי: התקיפה מינוס 20 יום

שר החוץ הישראלי אבא אבן הודיע לשגריר הסובייטי בתל-אביב, כי "לא תהיה מלחמה אם המצרים לא יתקפו ולא יתנכלו לזכותה של ישראל לחופש שיט [דרך מצרי טיראן]".¹² או טאנט הבריק לקהיר כי כוח החירום של האו"ם יפונה. ישראל, שדבר הפינוי נמסר לה, החלה בגיוס כללי של כוחות המילואים הרבים שלה.¹³ היחידה היוגוסלבית של כוח החירום, שחנתה בשארם א-שייח, פינתה ביום זה את המקום וכוחות מצריים החלו להתרכז שם.¹⁴

20 במאי: התקיפה מינוס 19 יום

ראשי המטות המשולבים (JCS) של ארה"ב הורו להגביל את תנועות הצי השישי בים התיכון ולהרחיקו למעלה מ-300 מייל מאזור הלחימה הפוטנציאלי.¹⁵ שר ההגנה הסורי חאפז אסד איים בהנחתת מהלומה עזה על ישראל.

21 במאי: התקיפה מינוס 18 יום

בנאום שנשא ביום זה לפני קציני חיל האוויר המצרי בבסיס האוויר ביר גפגפה שבסיני, אמר הנשיא נאצר כי הוא חוסם את מצרי טיראן שבקצה במפרץ עקבה ("אל אהרם" פירסם נאום זה בעמוד הראשון של גיליון 22 במאי). הסעיף האופרטיבי בהסכם על התפנות ישראל מסיני ב-1957, שנחתם בתיווך ממשלת ארה"ב ומזכ"ל האו"ם, הבטיח את חופש השיט של ישראל במפרץ עקבה אל אילת - הנמל הדרומי היחיד שלה. כמה מההסכמות וההבנות שהושגו אז, אך לא כולן, נכללו במזכר פרטי שהחליפו מזכ"ל האו"ם דאג המרשלד והנשיא נאצר.¹⁶ ישראל, מודעת לחיוניות סחרה עם מדינות אפריקה ודרום-מזרח אסיה והמזרח הרחוק דרך הים האדום - ללא צורך להקיף את כל יבשת אפריקה - עמדה בתקיפות על זכותה זו במהלך הדיונים בזירה הבינלאומית בנושא מצרי טיראן, ובתוך כך הבהירה לנשיא נאצר, כי תראה את חסימת המצרים כעילה למלחמה. אבא אבן עמד על כך בפומבי יומיים לפני הוראת נאצר לחסום את המצרים.

ריצ'רד נולטה, השגריר המיועד של ארה"ב למצרים, שהחליף את השגריר לושיוס באטל אך טרם הגיש את כתב האמנתו בקהיר, קיבל ביום זה מברק בחתימת יוג'ין רוסטאו, תת שר החוץ לענייני המזרח התיכון, שכלל מסר מאת הנשיא לינדון ג'ונסון אל הנשיא נאצר. לאור נאומו של נאצר בביר גפגפה, הציע נולטה לעכב את העברת מסר הנשיא ג'ונסון, אך נצטווה להגישו מייד. המסר, שהועבר עוד באותו בוקר, היה פייסני. נשיא ארה"ב הציע בו כי סגנו יוברט האמפרי יישלח למזרח התיכון לשיחות עם מנהיגי מדינות ערב וישראל. ג'ונסון ושר החוץ שלו דין ראסק עדיין הניחו, כי ניתן לפתור את המשבר במישור הדיפלומטי. ניתוח מודיעין אמריקני סיכם כי מצרים אינה מוכנה למלחמה וכי ישראל התחייבה להימנע ממלחמה כל עוד לא יופרו זכויות השיט שלה. ביום זה פירסמה הממשלה הסובייטית הודעה, כנדרש לפי הסכם מונטרה מ-1936, כי עשר אוניות מלחמה סובייטיות יפליגו מהים השחור דרך מצרי הבוספורוס והדרדנלים לים התיכון.¹⁷

23 במאי: התקיפה מינוס 16 יום

הסוכנות לביטחון לאומי של ארה"ב ביקשה מראשי המטות המשולבים להציב את "ליברטי" מול פורט סעיד.¹⁸ אוניות איסוף המודיעין שהפעילה NSA, כגון "ליברטי", נהגו להפליג בקירבת חופי מדינות יעד שונות ולהאזין, להקליט ולנתח כל שידור בעל משמעות פוליטית או צבאית, בין היתר מבחינת המלחמה הקרה. אוניות אלה האזינו גם לשידורי רדיו מסחריים ולהעביר את תכניהם לשירות המידע על שידורים זרים (FBIS).¹⁹ פרנק רייבן, אזרח עובד NSA, מחה בפני הממונים עליו נגד שיגור "ליברטי" לאזור שמלחמה עלולה לפרוץ בו מדי רגע. מחאתו נדחתה - ו"ליברטי" נשלחה למשימתה הגורלית.²⁰

24 במאי: התקיפה מינוס 15 יום

ב-0530Z (ראו הערת מתרגם במבוא לגבי ציון זמן "Z") נצטוותה "ליברטי" להפליג במלוא המהירות מאבידג'אן,²¹ בחוף השנהב, לנמל רוטה, ספרד, מהלך 3,000 מייל. עיתוני קהיר דיווחו ביום זה כי מצרים מיקשה את מצרי טיראן.

25 במאי: התקיפה מינוס 14 יום

בני משפחותיהם של דיפלומטים אמריקנים החלו לעזוב את ישראל ואת מצרים. שר המלחמה המצרי שאמס בדראן טס למוסקבה להתייעצויות עם ראש הממשלה אלכסיי קוסיגין, שר החוץ אנדריי גרומיקו ושר ההגנה החדש מרשל אנדריי גרצ'קו. לא נודע אם נועצו עם מזכ"ל המפלגה הקומוניסטית ליאוניד ברז'נייב. הסובייטים שיגרו לנאצר מסר של אזהרה ותמיכה גם יחד.

26 במאי: התקיפה מינוס 13 יום

מצרים האשימה את ארה"ב בעמידה חד-צדדית לימין ישראל. שר החוץ אבא אבן הגיע לווינגטון אחרי שנועד עם נשיא צרפת שרל דה גול בפריז ועם ראש ממשלת בריטניה הרולד וילסון בלונדון. הוא לא התקבל רשמית

בבית הלבן, אלא הוכנס בדלת צדדית לאזור המגורים של הנשיא ג'ונסון, שם נועד עם הנשיא, עם שר ההגנה רוברט ס. מקנמרה ועם תת שר החוץ לעניינים מדיניים יוג'ין ו. רוטטאו, השלישי בבכירי משרד החוץ.²² ג'ונסון היה מעוניין למשוך זמן ובתוך כך ליישב את המשבר בלא תגובה צבאית מצד ישראל. אבן הדגיש באוזני האמריקנים את חומרת המשבר וביקש לברר איזו תמיכה דיפלומטית תקבל ישראל מארה"ב אם תנקוט בסופו של דבר פעולה צבאית. בתום הפגישה ליוו ג'ונסון, מקנמרה ורוטטאו את אבן אל המעלית. אחרי שדלת המעלית נסגרה מאחורי אבן, פנה רוטטאו אל ג'ונסון ואמר, "אתה חושב שהם ינועו?" ג'ונסון אמר, "הם ינועו".²³

27 במאי: התקיפה מינוס 12 יום

כאשר נחת אבא אבן בנמל התעופה לוד, בשובו מושינגטון, כבר ישבה הממשלה ודנה באפשרות של יציאה למלחמה. אבן מיהר לירושלים ודיווח על פגישותיו עם דה גול, וילסון וג'ונסון. הדיון בממשלה, שבו נדונה יציאה מיידית להתקפה, התמשך עד לאחר חצות והתחדש למחרת.²⁴ הוחלט לאפשר לארה"ב 2 עד 3 שבועות למציאת פתרון.

באותו יום תידרך אדמירל ג'ון ס. מקקיין הבן, מפקד כוחות הצי של ארה"ב באירופה את תת-אדמירל ויליאם איי. מרטין, מפקד הצי השישי האמריקני, והורה לו לא להפעיל מטוסים בטווח של 100 מייל ימי מחופי מצרים.²⁵

28 במאי: התקיפה מינוס 11 יום

סוריה ועיראק חתמו על הסכם לשיתוף פעולה צבאי נגד ישראל.²⁶

29 במאי: התקיפה מינוס 10 ימים

בנאום שנשא הנשיא נאצר ביום זה לפני האסיפה הלאומית של מצרים, אמר: "אנו מוכנים עתה להתעמת עם ישראל", ובמסיבת עיתונאים שכונסה אותו יום הכריז כי הוא מוכן להחזיר את המצב לקדמותו מלפני 1948 – לפני הקמת מדינת ישראל.

30 במאי: התקיפה מינוס 9 ימים

במהלך שהפתיע את ממשלות המערב, טס מלך ירדן חוסיין אבן טלאל לקהיר וחתם שם על ברית צבאית עם מצרים, שהעמידה את הכוחות המזוינים של ירדן תחת פיקוד מצרי. בחוגי השלטון בישראל גברה התחושה כי הטבעת סביב ישראל מתהדקת: מצרים ערוכה מדרום, סוריה ועיראק מצפון, ועתה ירדן ממזרח.

1 ביוני: התקיפה מינוס 7 ימים

"ליברטי" הגיעה לבסיס הימי של ארה"ב ברוטה, ספרד.²⁷ מומחים השולטים בערבית וברוסית, היתווספו שם לצוות המודיעיני של האוניה.²⁸ איש מהם לא ידע עברית.²⁹

ממשלת ישראל החליטה להקים ממשלת איחוד לאומי. משה דיין, שהיה רמטכ"ל צה"ל בתקופת מבצע סיני ב-1956, קיבל לידיו את תיק הביטחון, שלפני כן היה בידי ראש הממשלה לוי אשכול. מנחם בגין ממפלגת חרות ויוסף ספיר מהמפלגה הליברלית הצטרפו לממשלה כשרים בלי תיק.

השגריר האמריקני בדימוס צ'רלס יוסט, ששירת כשגריר באו"ם ובדמשק כאשר שר החוץ המצרי מחמוד ריאד כיהן שם כשגריר, בא למצרים במטרה ליצור מגע עם הנשיא נאצר באמצעות עמיתו לשעבר. נאצר קבע שהשגריר האמריקני המיועד נולטה יגיש לו את כתב האמנתו ב-5 ביוני 1967, ולפיכך, עדיין לא היה לארצות

הברית שגריר מואמן בקהיר,³⁰ ובינתיים סירב להיוועד עם סגן ראש השגרירות. לארה"ב לא היה אפוא מגע ישיר עם השליט המצרי, וככל הידוע, לא היה לשגריר מצרים בווינגטון קשר ישיר עם הנשיא נאצר.

2 ביוני: התקיפה מינוס 6 ימים

השגריר יוסט התקשר בדחיפות עם שר החוץ מחמוד ריאד ואמר לו כי ממשלת ארה"ב מוכנה לקבל בווינגטון את פני סגן הנשיא זכריה מוחי א-דין. ריאד טלפון לנאצר, ונקבעה למוחי א-דין פגישה ב-7 ביוני.

"ליברטי" הפליגה מנמל רוטה אל מזרח הים התיכון. יעדה היה נקודה "אלפא", $27^{\circ}27.2'$ צפון ו- $34^{\circ}00'$ מזרח - נקודה שהוגדרה כתחילת תוכנית הסיור שלה, כ-13 מייל מחוף סיני שבשליטת מצרים וכ-38 מייל מחופי ישראל.³¹

אותו יום, בצפון וייטנאם, תקפו מפציצי קרב F-105D של חיל האוויר האמריקני בשוגג את אוניית הסוחר הסובייטית "טורקסטאן" במפרץ קאם פהה.

3 ביוני: התקיפה מינוס 5 ימים

אלוף (מיל") מאיר עמית, ראש המוסד, שחזר זה עתה מווינגטון, דיווח לראש הממשלה אשכול ויועציו כי לא חלה שום התקדמות במאמצי ארה"ב לפתוח את מצרי טיראן וכי ממשלת ארה"ב מבינה, ככל הנראה, כי אין מנוס מפעולה צבאית ישראלית נגד מצרים. אשכול ויועציו החליטו להביא את הסוגיה לפני הממשלה כולה למחרת היום.

4 ביוני: התקיפה מינוס 4 ימים

עיראק חתמה בקהיר על ברית שהעמידה את כוחותיה תחת פיקוד מצרי. ממשלת ישראל התכנסה והחליטה לצאת למלחמה.

5 ביוני: התקיפה מינוס 3 ימים

בשעות הבוקר המוקדמות הזניק חיל האוויר הישראלי כמעט את כל מטוסיו.³² ב-0745 תקפו מטוסים ישראליים בו-זמנית את כל בסיסי האוויר המצריים כאשר כמעט כל חיל האוויר המצרי היה על הקרקע. הישראלים, שחששו במיוחד ממפציצי TU-16 הסובייטיים שבידי המצרים, שאיימו על ריכוזי אוכלוסיה בישראל, השמידו את המפציצים כולם עד אחד.

כמה שעות אחרי תחילת המלחמה, בשעה 0640 לפי שעון ווינגטון, שוגר שדר ראשון בקו החם האמריקני-סובייטי. ראש ממשלת בריה"מ קוסיגין פנה לנשיא ג'ונסון וביקש שארה"ב תשתף פעולה עם ברית המועצות בבלימת העימות. מועצת הביטחון של האו"ם התכנסה בניו יורק. ישראל שיגרה בערוץ חסוי מסר לחוסיין מלך ירדן, וביקשה שלא יצטרף למלחמה.³³ חוסיין לא נענה, הצבא הירדני תקף את ישראל בחזית המרכז, וישראל הגיבה מייד.

משחתת וכמה סט"רים ישראליים תקפו סירות טילים מצריות מדגם אוסה ליד פורט סעיד. סירות הטילים נסוגו אל תוך נמל פורט סעיד. המצרים לא שיגרו טילים. מפקד אחד הסט"רים הישראליים התאכזב למדי על שמפקד המשחתת פקד על הסט"רים לנתק מגע.³⁴

6 ביוני: התקיפה מינוס יומיים

הישראלים השמידו למעלה מ-150 טנקים מצריים בסיני וכבשו את הגדה המערבית ואת מזרח ירושלים. נאצר וחוסיין האשימו בפומבי את ארצות הברית ובריטניה בשיגור מטוסים שתקפו את מצרים.

נאצר ניתק את הקשרים הדיפלומטיים של מצרים עם ארה"ב וסגר את תעלת סואץ. מועצת הביטחון של האו"ם תבעה בהחלטה שנתקבלה פה אחד הפסקת אש, אך המדינה היחידה שנענתה להחלטה היתה ירדן.³⁵ ישראל, סוריה, מצרים ועיראק המשיכו להילחם.³⁶ 6 לוחמים של צוותי חבלה תת-ימיים ישראלים נשבו בנמל אלכסנדריה.³⁷

כוחות סוריים תקפו והפגזו מספר יישובים בצפון ישראל. ההפגזה נמשכה כל ימי המלחמה, אבל ההתקפות נהדפו.

7 ביוני: התקיפה מינוס יום אחד

בשעה 0001Z הועבר הפיקוד המבצעי על "ליברטי" מידי אדמירל מקקין, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, לידי תת-אדמירל מרטין, מפקד הצי השישי.³⁸ הפקודה להעביר את האוניה ת"פ [תחת פיקוד] הצי השישי שוגרה לפי נוהל התקשורת השגרתי.³⁹

פקודות לאוניות הצי השישי ניתנו שגרתית על-ידי מפקד הצי השישי, לא על-ידי ראשי המטות המשולבים. אבל "ליברטי" לא היתה אוניית מלחמה רגילה, ולמרות שהועברה ת"פ הצי השישי, פעלה עצמאית וסרה לפקודת ראשי המטות המשולבים. העברתה רק הוסיפה חוליה נוספת לשרשרת הפיקוד שלה.

על פי מבנה מערכת התקשורת של צי ארה"ב, משוגרת פקודה לאוניית מלחמה דרך שרשרת הפיקוד. המערכת בנויה באופן שהכל יהיו מעודכנים. כך, בדרך כלל, כאשר משוגר שדר ראשוני, מקבל המוען הסופי ישירות העתק "לידיעה" עוד לפני הגעתה אליו דרך שרשרת הפיקוד, וזאת תוך שהיא מצפה לשדר מן המפקד הבכיר. החל ב-7 ביוני ואילך, היו פקודות ראשי המטות המשולבים בווישינגטון אל "ליברטי" צריכות להישלח קודם כל אל מפקדת גנרל לימן די. למניצ, מפקד כוחות ארה"ב באירופה, שמושבה בשטוטגרט, גרמניה, משם אל מפקדת אדמירל מקקין, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה שמושבה בלונדון. משם שודרו לתת-אדמירל מרטין, מפקד הצי השישי, שעל סיפון אוניית הדגל הסיירת "ליטל רוק" (CLG 4), ומשם ל"ליברטי".

ביום זה, כאמור לעיל, הזהיר אדמירל מרטין אוניית מלחמה סובייטית, שעקבה אחר אוניותיו, להתרחק מקירבת אוניות הצי השישי.

מוקדם אחר הצהריים בניו יורק, קבעה מועצת הביטחון של האו"ם בהחלטה פה אחד הפסקת אש שתיכנס לתוקף ב-2200 זמן סיני. מצרים דחתה החלטה זאת.⁴⁰

ב-1830 זמן ווישינגטון - 0030 ב-8 ביוני זמן סיני - החלו ראשי המטות המשולבים לשגר מספר פקודות שהורו ל"ליברטי" לשמור מרחק מאזור הלחימה. כאשר שוגרה פקודת "שמור מרחק" הראשונה עדיין היתה "ליברטי" במרחק 120 מייל ימי מחוף סיני. בסך הכל שוגרו 5 שדרי "שמור מרחק" מאת או דרך פיקודים שונים, אבל בשל טעויות, נהלים לקויים, ושיבושים אחרים במערכת התקשורת הגלובלית של כוחות ארה"ב, לא התקבל ב"ליברטי" אפילו שדר אחד מסידרת הוראות "שמור מרחק" הללו לפני תקיפתה.⁴¹

8 ביוני, 0310: התקיפה מינוס 10 שעות, 40 דקות

שדר "שמור מרחק" השני, שהורה ל"ליברטי" לקיים מרחק 100 מייל מחוף סיני, חובר על ידי ראשי המטות המשולבים וסווג "סודי ביותר/מיידי". באותה שעה נמצאה "ליברטי" מעט בתוך תחום 100 המייל.⁴²

8 ביוני, 0556: התקיפה מינוס 8 שעות

ב-0558 בערך הבחין צופה ימי במטוס סיור של חיל האוויר הישראלי ב"ליברטי", ששטה כשבעים מייל מערבית לעזה. סג"ם (מיל) ג'ון די. סקוט העיד:

ת. כן המפקד. בבוקר 8 בחודש הייתי במשמרת 4 עד 8 כקצין הסיפון בגשר. זאת היתה משמרת שגרתית. החריג היחיד שהיה לנו היה מטוס סיור שטס לידנו וביצע כמה הקפות מעבר לרוחבית שמאל שלנו. הוא חג סביבנו כ-3-4 פעמים ואז הסתלק.

ש. בערך באיזה זמן?

ת. ב-0515 בערך. לא יכולתי לזהות את המטוס. צפינו בו ממשקפות. מחמת המרחק לא יכולנו לראות עליו סימנים או סמלים כלשהם.

נשיא. זה היה זמן מקומי, מר סקוט.

ת. כן המפקד. המטוס ביצע כמה הקפות ואז הסתלק בכיוון תל אביב. כ-30 דקות אחר כך קיבלתי קריאה מהתיאום וטכנאי קשר בכיר סמית היה על הקו וביקש לדעת אם זיהיתי מטוס בקירבת האוניה במחצית השעה האחרונה. אמרתי לו שהיה, והוא רצה לדעת באיזה כיוון התרחק המטוס אחרי שעזב את סביבת האוניה. אמרתי לו: "תל אביב." הוא אמר, "טוב, זה כל מה שרציתי לדעת." הצלחתי לצלם ארבעה תצלומים של המטוס במצלמה שבגשר.⁴³

נוראטלס של חיל האוויר (באדיבות אתר "מרקיע שחקים")

עם נחיתתו דיווח הצופה הימי הישראלי על הצפייה באוניה לרס"ן אורי מרץ, נציג ענף ים/4 (מודיעין חיל הים) בנמל תעופה לוד, שתפקידו היה לתחקר צוותי המטוסים שחזרו מסיוריהם.⁴⁴

מאז הקמתו לא היו לחיל הים יחידות תעופה ימית משלו והוא תמיד הסתמך על חיל האוויר שיקצה לו מטוסים. במלחמת ששת הימים הקצה חיל האוויר שתי טיסות סיור ימי ביום, אחת עם אור ראשון ואחת עם שקיעה.⁴⁵ בטיסת הבוקר ב-8 ביוני טס מטוס מדגם נורד 2501 נוראטלס דרומה אל נקודה ליד פורט סעיד

ומשם בקשת צפונה, לחוף הסורי. "ליברטי" נצפתה וזוהתה על פי סימוני החרטום שלה. צופה האוויר במטוס הבחין, ככל הנראה, שיש לאוניה גוף של אוניית מטען וזיהה אותה ככלי שיט מסוג אוניית אספקה של צי ארה"ב. לא ידוע איך הסיק בשעת בוקר מוקדמת זאת שמדובר בספינה אמריקנית.⁴⁶ מהנדס הטיס אמר לערוץ הטלוויזיה "תמז": "היה לה צבע אפור... ללא תותחים עליה... לא כל כך גדולה, לא כל כך קטנה, כמו אוניית מטען. לא היה דגל על אוניה זאת – זה משהו שאני בטוח לגביו... מה שיכולנו לראות היה האותיות הכתובות על אותה אוניה, ומסרנו את זה – אותיות אלה – לבקרה."⁴⁷

מהנדס הטיס אמר, כי המטוס הנמיך לגובה של 3,000 עד 5,000 רגל וקרוב כדי חצי מייל "קרוב לאוניה". זה מאשר, בעיקרו של דבר, את עדות סג"ם סקוט.

כשהנורד נחת בערך ב-0700 בתום הסיור, תיאר צופה האוויר את האוניה ואת סימוני החרטום שלה - GTR 5 - לרס"ן אורי מרץ, שעילעל בשנתון "אוניות המלחמה של ג'יינס" וזיהה בבירור את האוניה כאוניית צי ארה"ב "ליברטי".⁴⁸ הוא העביר את המידע טלפונית לענף ים/4 בסטלה מאריס שבחיפה.⁴⁹ אורי מרץ ציין, כי "ליברטי" דמתה במראה לאוניה המצרית "אל קוציר" והזהיר את המודיעין הימי בחיפה לא לבלבל בין שתי האוניות. כשעה אחר כך, ב-0800 בערך, בתום משמרת של 24 שעות, הוחלף מרץ ברס"ן משה טבק.

צלילות "ליברטי" (למעלה) ואל קוציר

נציג חיל הים במשל"ט (מרכז שליטה) חיל האוויר בקריה בתל אביב, רס"ן פנחס פנחסי, דיווח גם הוא על נוכחות האוניה האמריקנית לענף ים/3 (ענף מבצעים חיל הים), ולאור דיווחים אלה סומנה "ליברטי" על שולחן הבקרה במח"ם (מי"ק {מרכז-ידיעות-קרבי} חופי מרכזי) של חיל הים כ"סְקֶנְק (skunk - בואש), או "מטרה בלתי מזוהה" (סימון אדום). אלוף אראל ראה את הסימון וכששאל עליו הוא פקד לשנותו מ"סקנק" ל"ניטרלי" (סימון ירוק).⁵⁰

8 ביוני, 0640: התקיפה מינוס 7 שעות, 18 דקות

ההעתק המיועד ל"ליברטי" של השדר השני "שמור מרחק 100 מייל" הגיע לתחנת הקשר הימית (NCS) של ארה"ב בפיליפינים עקב ניתוב שגוי, ונתב מחדש.⁵¹

8 ביוני, 0655: התקיפה מינוס 7 שעות, 3 דקות

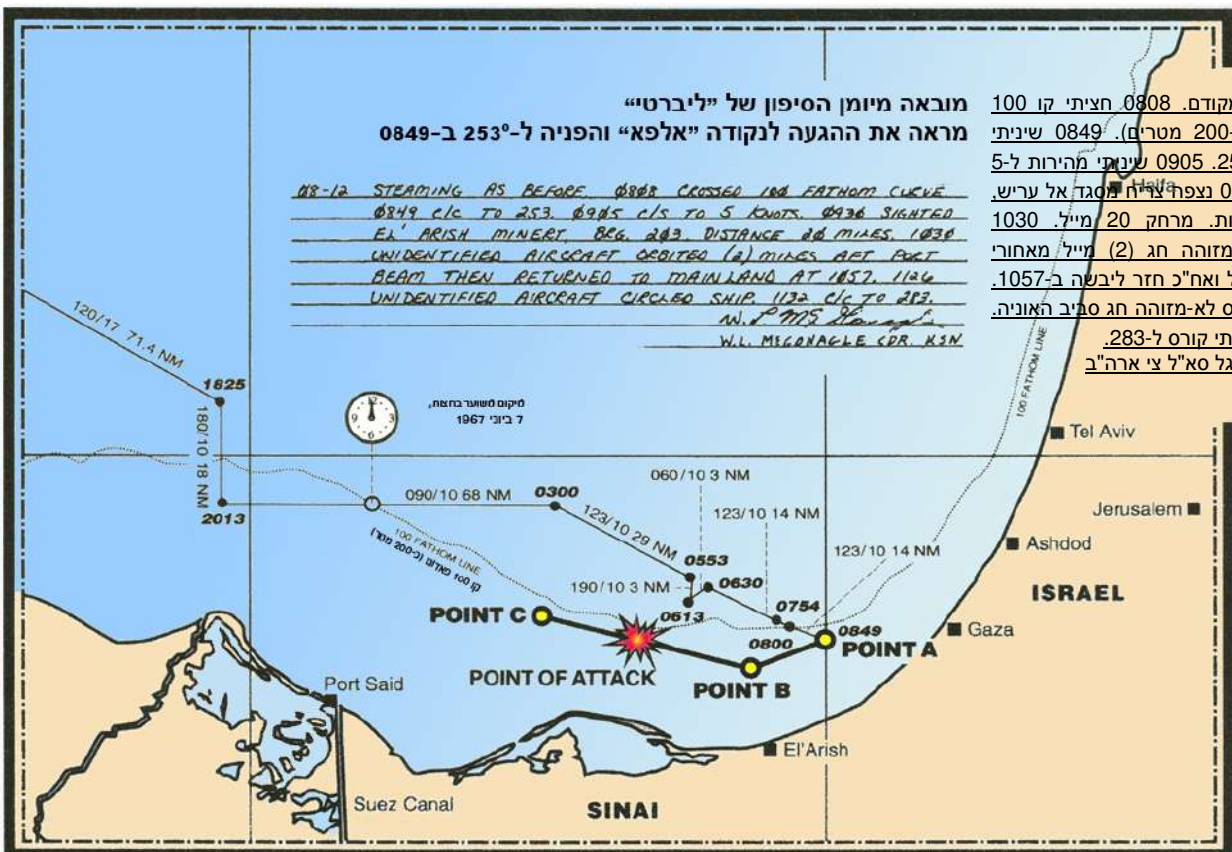
מפקד כוחות הצי באירופה שיגר מברק - שדר "שמור מרחק" שלישי - למפקד הצי השישי, ובו הורה על הרקת "ליברטי" אל לא פחות מ-100 מייל מאזור הלחימה.⁵²

8 ביוני, 0825: התקיפה מינוס 5 שעות, 33 דקות

מפקד פיקוד אירופה שלח שדר "שמור מרחק" רביעי למפקד כוחות הצי באירופה.

8 ביוני, 0849: התקיפה מינוס 5 שעות, 9 דקות

"ליברטי" הגיעה לנקודה "אלפא" והחלה בפטרוול.

מפת סימון: הנתיב המתוכנן של "ליברטי"
 הערה: מפה זאת לא שורטטה בדיוק של תקני ניווט עכשוויים. הנתיבים נלקחו מיומני הסיפון של "ליברטי". מפה זאת ממחישה בבירור את התקדמותה של "ליברטי" לנקודה "אלפא"

8 ביוני, 1100: התקיפה מינוס שעתיים, 58 דקות

מעט לפני 1100, ניתנה פקודה להסיר את הסימון של "ליברטי" משולחן הבקרה במח"ם חיל הים. סא"ל אברהם לונץ, שהחליף את ראש ענף ים/3, שפרש לנוח, סיפר:

התחלתי ב... ב... משמרת הבוקר בשעה 8 בערך. המצב היה מאוד רגוע. היו לי כמה ידיעות ישנות. אחת מהן היתה על AGI – אוניית איסוף מודיעין מסוג אמריקני בחלק הדרומי של הזירה. המידע היה די ישן, משש בבוקר. בערך בשעה 11, לאחר בדיקת המצב ומתוך שידעתי כי שום אונייה לא עומדת במקום בנקודה אחת, וכי מידע בן 5 שעות ישן למדי, הסרנו אותה מבלי לדעת לאן הלכה...

הערה: היה נוהל קבע להסיר מידע שפג תוקפו מלוח הבקרה במח"ם.⁵³

מאותו רגע ואילך "ליברטי" לא סומנה יותר על לוח הבקרה.

8 ביוני, 1117: התקיפה מינוס שעתיים, 41 דקות

מפקד הצי השישי שלח ל"ליברטי" את שדר "שמור מרחק" החמישי, שהורה לה לקיים מרחק של 100 מייל מאזור הקרבות.⁵⁴ שדר זה שודר מ"ליטל רוק", אוניית הדגל של הצי השישי, לתחנת הקשר הימית במרוקו, ששלחה אותו לתחנת הממסר הראשית של ההגנה הצבאית (DCS) בסן פבלו, ספרד, וזו שלחה אותו לתחנת הקשר של ההגנה הצבאית באסמרה. תחנה אסמרה שלחה אותו לתחנת קשר של הצי ביוון. תחנת יוון ידעה, ככל הנראה, ש"ליברטי" לא מאזינה לה, ושלחה את השדר חזרה לאסמרה, משם הוא הועבר ב"שידור לצי" [fleet broadcast - שידור לכלל היחידות] ב-081525Z, כשעתיים וחצי לאחר התקיפה.⁵⁵

- 1 הימים הקריטיים בין 7 באפריל ו-4 ביוני 1967 מתועדים בפרוטרוט בכמה מקורות מצויינים. ראו את ההקדמה ופרק 1 בספר The Six-Day War: A Retrospective, Richard B. Parker (ed.) Gainesville University of Florida Press, 1966. Bregman, Ahron, and Jihan El-Tahri. *The Fifty Years' War: Israel and the Arabs*. New York: TV Books, 1998/1999.
- 2 "ניו יורק טיימס", 8 באפריל 1967, 1.
- 3 ראו "USS Liberty Command History Report, 1967". דוח זה זמין במרכז להיסטוריה של הצי, בסיס הצי בושינגטון הבירה. מדוע נמצאה "ליברטי" ליד אפריקה? ייתכן כי נשלחה, חלקית, לעקוב אחר המצב המתדרדר בניגריה בעקות התנתקותה קצרת-הימים של רפובליקת ביאפרה. בנוסף, מ-2 במאי ועד 2 ביוני 1967, נמצא על סיפון האוניה צוות של מדענים מהמשרד האוקיינוגרפי של הצי, שבחן את היישום הייחודי של מערכת לווייני הניווט של הצי לגבי קביעת מיקום מדויק באזורים משוונים. משימה זו בוטלה והצוות עזב את האוניה ברוטה בספרד, ב-2 ביוני; "USS Liberty Command History Report, 1967", 27-28 של צרופה 1.
- 4 ראו Richard B. Parker, *The Politics of Miscalculation in the Middle East* (Bloomington: Indiana University Press, 1993), 3.
- 5 Parker, *Politics of Miscalculation*, מצטט את סגן נשיא מצרים זכריה מוחי א-דין: "הוא [נאצר] התנהג כשחקן פוקר. הוא בילף, אבל בלוף מוצלח משמעו שאסור ליריב לדעת איזה קלפים אתה אוחד. במקרה זה יריבו של נאצר ראה את ידו במראה וידע שהוא מחזיק רק בזוג קלפי שניים"
- 6 ראיון של מחבר ספר זה עם אלוף אחמד ה. חלים ב-18 באוקטובר 1994, במרכז הלאומי ללימודי המזרח התיכון, קהיר.
- 7 Parker, *Politics of Miscalculation*, 41.
- 8 שם, 43.
- 9 שם, 44.

- Parker, *Six Day War*, xviii 10
- Randolph S. Churchill and Winston S. Churchill, *The Six Day War* (Boston: Houghton Mifflin, Parker, 1967), 36; *Six Day War*, 189 11
- שקם ב-1958. סוריה פרשה ממנו ב-1961, בהנחיתה מהלומה עזה על חלומו של נאצר להיפך למנהיג של עולם ערבי מהפכני "מתקדם" ושל הפן-ערביות. מצרים המשיכה להשתמש בדגל רע"מ ובמונח רע"מ ביחס לעצמה עד 1 בינואר 1972.
- .47, Parker, *Politics of Miscalculation* 12
- ישראל גייסה 438,000 חיילי מילואים תוך פחות מ-48 שעות ללא קריאה פומבית.
- דוחות מרובים מאשרים כי ב-22 מאי 1967 היתה כבר למצרים שליטה מלאה בשארם א-שיח'.
- מסר מראשי המטות המשולבים למפקד העליון של ארה"ב באירופה 201910Z מאי 67: "1. מאשר שיחה [נכל הנראה בטלפון]. מובן שאלמנטים של הצי השישי מועברים למזרח הים התיכון. מרכז הכובד של אזור הפעולה יהיה במרחק 2 ימי הפלגה מהחוף המזרחי וקצהו המזרחי במרחק לא יותר מיום הפלגה."
- מקס פרנקל, "מזכר של המרשלד על המזרח התיכון נחשף", ניו יורק טיימס, 19 ביוני 1967, 1.
- בהתאם לאמנה ימית בינלאומית זו, שנחתמה ב-1936, נדרשו הסובייטים לתת התראה של 10 ימים לפני שיגור אוניות מלחמה מהים השחור דרך מצרי הבוספורוס אל הים התיכון.
- מסר של מפקד שייטת שירות 8, 240020Z מאי 1967. באותו זמן נמצאה ליברטי בשליטה מבצעית של מפקד שייטת שירות 8, שהשתייכה לצי האטלנטי.
- שירות הידיעות לשידורי חוץ (FBIS) שייך לסוכנות הביון המרכזית ומנוהל על ידי סגן המנהל למדע וטכנולוגיה. השירות מקליט שידורי רדיו בשפת המקור ברחבי העולם. הוא מתרגם את החומר, מדפיסו בחוברות לפי אזור ומפיץ את המידע.
- James Bamford, *The Puzzle Palace: A Report on America's Most Secret Agency*. New York: Penguin Books, 1982/1983, 280 20
- מסר מ"ליברטי" 241732Z מאי 1967. 21
- יג'ין ו. רוסטאו תיאר פגישה זו בראיון עם מחבר ספר זה בווישינגטון הבירה ב-29 באפריל 1992. תאור אחר של פגישה זו ניתן בידי השגריר אפרים עברון בספרו של השגריר פרקר *The Six Day War: A Retrospective*. בעמוד 134 של הספר יש תמונה שכותרתה "שר החוץ אבא אבן מבקר אצל הנשיא לינדון ג'ונסון, 26 במאי 1967". בתמונה נראים עוזר שר החוץ ג'וזף פ. סיסקו, שגריר ישראל אברהם הרמן, וסגן השגריר אפרים עברון. תיאור הפגישה דומים.
- ראיון של מחבר ספר זה עם יג'ין ו. רוסטאו ב-19 באפריל 1992 בווישינגטון הבירה.
- קיים שוני בין דיווחים - האם התקיימה בפגישה זאת הצבעה אם יש לתקוף, או להניח לאמריקנים זמן להשגת פתרון בינלאומי לבעיית חופש הספנות, כבקשתם.
- מסר ממפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה למפקד הצי השישי 270152Z מאי 1967: "A. ניתן לקיים פעולות אימון שגריות צפונית-מערבית לקו שבין 36-00N9, 28-30E3 וחוף לוב ב-23-00E5. B. פעולות אוויר לא מאושרות בתוך אחד אפס אפס [100] מייל מרע"מ."
- "ניו יורק טיימס", 30 במאי 1967, 2. המאמר שנכתב בביירות, לבנון, התייחס לרדיו דמשק וציין: הרדיו אמר שבריגדיר גנרל מחמוד ארעים חתם בשם עיראק ומייג'ור גנרל עאדל שיח' אמין חתם בשם משרד הביטחון הסורי. גנרל ארעים הגיע לדמשק בירת סוריה ביום רביעי האחרון עם הכוחות העיראקיים הראשונים שיוצבו בגבול סוריה מול ישראל."
- במועד זה הועמדה "ליברטי" בראשונה תחת פיקוד מבצעי של מפקד כוחות ארה"ב באירופה ומיד הוקצתה לאדמירל ג'ון ס. מקקייין ג'וניור, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה. ראו מסר של ראשי המטות המשולבים 291602Z מאי 67 ומסר מפקד כוחות ארה"ב באירופה 300932Z מאי 67. כך אפוא החל ב-1 ביוני שרשרת הפיקוד של ליברטי היתה מראשי המטות המשולבים אל מפקד כוחות ארה"ב באירופה וממנו למפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה.
- במפורד מציין כי ליברטי "נשאה רק לשונאי צרפתית (*Puzzle Palace*, 281). זה מנוגד למה שאמר סמ"ר בריס לוקווד מחיל הנחתים, כמדווח, למורי מוריק מ"סן-אנטוניו אקספרס-ניוז".

29 שיחה בין סמ"ר לוקווד ומחבר ספר זה ב-8 ביוני 1991, בושינגטון הבירה. לשאלה "האם היו לשונאי עברית על הסיפון?" השיב סמ"ר לוקווד: "לא, רק ערבית ורוסית, ענייננו היה ברוסים". אימות לכך נמצא בראיון עם לוקווד, שדווח על ידי מורי מווריק במאמרו "נחתים מצאו את מותם על 'ליברטי' ב"סן-אנטוניו אקספרס-ניוז", 11 באוגוסט 1996.

מחברי תאוריות קונספירציה טענו שהיו, או ייתכן שהיו, לשונאי עברית על הסיפון. במיוחד נטען שטכנאי תקשורת ראשון ריצ'רד ק. בייקר הוא לשונאי עברית. בייקר לא השתתף בדיונים על כישוריו הלשוניים ומאמצים לאתרו לראיון לא צלחו.

לדעת מחבר ספר זה לא היו לשונאי עברית כלשהם על ליברטי, וזאת בעיקר מפני שדפוס הסיור המוקצה מראש של האוניה לא היה בטווח קליטה של תקשורת תג"ם או תא"ג ישראליות מבוססות-חוף

בעקבות פרוץ המלחמה ב-5 ביוני 1967 בוטל טקס הגשת האמנתו של נולטה. ניו יורק טיימס, 6 ביוני 1967.

30 פקודות השיט של "ליברטי", ששודרו במסר מראשי המטות המשולבים 011545Z יוני 67, הורו לה לנוע מנקודה "אלפא" לנקודה "בראבו", 31-22.3 N, 33-42 E; משם לנקודה "צ'רלי", 31-31 N, 33-00 E. כשניתנו פקודות אלה, שלטה מצרים ברצועת עזה. הנקודה הקרובה ביותר לשטח ישראל, צפונית-מערבית לנקודה "אלפא" ומעבר לרצועת עזה, היתה למעלה מ-25 מייל מנקודה "אלפא" ביום מתן הפקודות.

31 מוצג מספר 27 של ועדת החקירה של צי ארה"ב מכיל חלק של מסר סודי, שנשלח ממפקד שיטת משחתות 12 (שלה השתייכו "דייוויס" ו"מאסי") למפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה:

אל אדמירל מקיין מאת [אדמירל] קיד, למסירה בארוחת בוקר.

1. בנוגע לקשר טלפוני, נכון ל-142355Z לא התקבל 141740Z שלך; אך להלן, כבקשתך, השתלשלות האירועים של 8 ביוני:

A: בהתקרבה ליבשה מכיוון מערב בשעות הבוקר המוקדמות של 8 ביוני, הפעילות המתוכננת של "ליברטי" לבוקר ולאחר הצהריים של אותו יום היתה לנוע לנקודה במרחק 13 מייל מחוף רע"ם ב-31-27.2 N 34-00 E (נקודה "אלפא") ומשם ל-31-22.3 N 33-42 E (נקודה "בראבו") ומשם ל-31-31 N 33-00 E (נקודה "צ'רלי") ולחזור על נתיב זה עד לקבלת פקודות חדשות. האוניה תפעל מצפון לקו נתיב זה בכל עת. אם אי אפשר לקבל מיקומים מדויקים עם ההתקרבות לנקודה "צ'רלי", הכוונה לנוע היישר צפונה עד שיחצה קו עומק 100 פאדום (כ-200 מטרים) והנתיב יזוז צפונה ופחות או יותר בחזרה הלך ושוב על קו 100 פאדום הממוצע.

32 ראיון עם אלוף מרדכי הוד, מפקד חיל האוויר ב-1967, ב-11 בינואר 1990 בתל אביב. האלוף הוד אמר למחבר ספר זה, שרק 4 מטוסים הושארו על הקרקע. לדברי נדב ספרן, בעמוד 325 בספרו *From War to War: The Arab-Israeli Confrontation, 1948-1967* (New York: Pegasus, 1969), הושארו 12 מטוסים – 4 על הקרקע ו-8 בסיור אווירי קרבי (CAP) מעל ישראל. ראו גם Edgar O'Ballance, *The Third Arab-Israeli War* (Hamden, Conn.: Archon Books, 1972).

33 מסר "ערוץ אחורי" הוא מסר שנשלח שלא באמצעות רשת התקשורת הרגילה או הפורמלית או הרשמית. המסר מישראל לירדן נשלח דרך הגנרל השבדי אוד בול, באו"ם.

34 ראיון עם רפי אפל, שהיה מפקד סט"ר 206 ב-8 ביוני 1967, ב-14 בינואר 1990 בתל אביב (אפל ביקש אז בעילום שמו).

35 Arthur Lall, *The UN and the Middle East Crisis, 1967* (New York: Columbia University Press, 1968), 57.

36 . Churchill and Churchill, *The Six Day War*, 161

37 ראיון של מחבר ספר זה עם אהרן יפרח, שב-8 ביוני 1967 היה קצין מי"ק בסט"ר 204, ב-15 בינואר 1990 באשקלון.

38 דוח ועדת השירותים המזוינים של בית הנבחרים מ-10 במאי 1971. יש מחלוקת ניכרת על השעה המדויקת שבה הועבר הפיקוד המבצעי של "ליברטי" לצי השישי. על פי יומן הסיפון של "ליברטי", מיקומה ב-2000Z ב-5 ביוני 1967 היה 35-47.7 N, 17-37.3 E (כ-125 מייל דרומית-מערבית לקצה המזרחי של סיציליה). ב-6 ביוני 1967 ב-0800Z מיקומה היה 34-49 N, 21-37.8 E (כ-95 מייל דרומית-מערבית לקצה המערבי של כרתים). רישום יומן הסיפון ב-6 ביוני 1967, בחתימת סג"ם (מיל) מ.מ. ווטסון הוא 00-04 שיט עצמאי בקורס 111, מהירות 17 קשר. בדרך מרוטה, ספרד, לפעולות במזרח הים התיכון בהתאם לפקודה MOVORD 7-67 של מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה. מצב כוננות 3 מותאם, ומצב ציוד YOKE [סבירות לאויב] בתוקף."

מיקומה המחושב של האוניה ב-0001Z ב-6 ביוני 1967 היה בערך 35-25 N, 18-57 E. נקודה זאת היתה קרובה לצי השישי וכ-210 מייל מערבית לקצה המערבי של כרתים. כיום, עם מערכות GPS צבאיות מודרניות, אפשר לקבוע מיקום בדיוק של מטרים ספורים. ב-1967, אפילו הניווט המתקדם ביותר באוניות לא היה כה מדויק. יתכן, אם כן, שהמיקומים שדווחו ביומן הסיפון של ליברטי לא היו מדויקים ויש להתייחס אליהם כמיקומים משוערים בלבד. ברם, סטיות של כמה מייל אינן משמעותיות לסיפור המסופר כאן.

39 ראו מסר ממפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה אל מפקד הצי השישי ואל "ליברטי" 061357Z יוני 67 שאושר על ידי "ליברטי" ב-062000Z ו-062036Z יוני 67. עכשיו נוספה רמת דיווח רביעית לשרשרת הפיקוד של "ליברטי": ראשי המטות המשולבים, מפקד כוחות ארה"ב באירופה, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה ומפקד הצי השישי.

40 "האו"ם: מצרים מסרבת להסכים לדד-ליין שביתת-נשק של המועצה", ושינגטון פוסט, 8 ביוני 1967, 1. "הישראלים מביסים את הערבים, מתקרבים לסואץ, שוברים את המצור, כובשים את ירושלים; מסכימים להפסקת אש של האו"ם; רע"מ דוחה אותה", ניו יורק טיימס, 8 ביוני 1967. משרד המידע לציבור, האו"ם, "אימוץ החלטת הפסקת האש השנייה" 177-178, *Year Book of the United Nations: 1967* (New York: United Nations, 19669), 177-178.

41 דוח מ-10 במאי 1971.

42 מסר סודי ביותר מראשי המטות המשולבים אל מפקד כוחות ארה"ב באירופה 080110Z יוני 67. למרות ש"ליברטי" היתה מכותבת לידיעה של מסר זה, שנועד להחזיקה 100 מייל מחוף סיני, המסר לא היה יכול להתקבל באוניה כמסר שגרתי במערכת השידורים לצי מחמת סיווגו כסודי ביותר.

43 ועדת החקירה של צי ארה"ב, עדות סג"ם (מיל') ג'ון ד. סקוט, 59.

44 ב-1967 היה אורי מרץ קצין מודיעין בחיל הים בדרגת רס"ן, בתוכנית לימודים באוניברסיטת תל אביב. כשהחלה מלחמת ששת הימים הוא הוצב כנציג מודיעין חיל הים במטכ"ל. מאוחר יותר הועלה לדרגת סגן-אלוף ושירת כסגן ראש מודיעין חיל הים.

45 צה"ל, מח' ההיסטוריה, ענף מחקר והדרכה, "תקרית תקיפת הליברטי" פברואר 1982, 6 [להלן, "דיווח ההיסטוריה של צה"ל"] המטוס ששימש לטיסות סיור אלה היה נורד נוראטלס 2501 תקני של טייסת תובלה, שהוטס בידי צוות של חיל האוויר עם קצין חיל הים על סיפון, ששימש כצופה אוויר.

46 דיווח ההיסטוריה של צה"ל מאשר: "מאוחר יותר, בשעה 0603, הגיע דיווח נוסף מהמטוס, שלפיו האוניה היא אוניית אספקה של הצי האמריקני."

47 ערוץ טלוויזיה "תמז", "התקפה על הליברטי", שודר בטלוויזיה הבריטית ב-27 בינואר 1987, תסריט 26, פריטים 127 ו-128.

48 ראיון של מחבר ספר זה עם אורי מרץ ב-11 ביוני 1992 בתל אביב. מרץ לא היה בטוח אם שוחח עם ראש מודיעין חיל הים או עם קצין מודיעין חיל הים משה ברנע כאשר העביר מידע זה.

49 סטלה מאריס (כוכב הים) היה השם שניתן לבונקר תת קרקעי על הר הכרמל, חיפה, שנבנה במקור על ידי הצבא הבריטי בתקופת המנדט. הוא שימש כמרכז הפיקוד ושליטה של חיל הים במהלך מבצע סיני ב-1956 ובמלחמת ששת הימים. הוא כלל חדר גדול שבו ישבו מפקדי החיל על בימה מוגבהת שמולה לוח שולחן גדול שעליו צוירה מפה ימית של ישראל והסביבה. חיילים הניחו פיסות עץ צבעוניות על המפה לציון המצב הטקטי, כמקובל במלחמת העולם השנייה, והזיזו את הסימונים על פני השולחן במוטות עץ.

50 ראיון של מחבר ספר זה עם אורי מרץ ב-16 ביוני 1990 בתל אביב, וראיון עם ראש ענף מודיעין של חיל הים (ים/4), אל"ם ראובן אשכנזי, ששמו לא ניתן אז לפירסום, ב-12 בינואר 1990 בחיפה.

51 דוח ועדת הכוחות המזוינים של בית הנבחרים מ-10 במאי 1971.

52 מסר ממפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה אל מפקד הצי השישי 080455Z יוני 67. המסר הורה לאדמירל מרטין "לקבל לפעולה" את מסר ראשי המטות המשולבים 080110Z.

53 טלוויזיה "תמז", תסריט 28, פריטים 135 ו-136.

54 מסר סודי ממפקד הצי השישי אל "ליברטי" 080917Z יוני 67.

55 דוח ועדת הכוחות המזוינים של בית הנבחרים מ-10 במאי 1971 ודוח צוות מציאת העובדות של ראשי המטות המשולבים (דוח רוס).